

ΜΟΝΗ ΦΩΤΟΔΟΤΗ ΧΡΙΣΤΟΥ

Καστρομονάστηρο με μνημειώδες καθολικό στις εξοχές του Δανακού, ανατολική Νάξος

Η Νάξος, κυκλαδονήσι μεγάλο και ορεινό, είναι κυριολεκτικά ένα θησαυροφυλάκιο βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων. Πολλά από αυτά, θεμελιωμένα τον 5ο-6ο αιώνα κι άλλα τον 10ο-12ο, λειτούργησαν αδιάκοπα μέχρι τις αρχές του περασμένου αιώνα. Άλλα εξακολουθούν να λειτουργούν, όπως η Πρωτόθρονη στο Χαλκί, προσφέροντας την αίσθηση της συνέχειας και της άρρηκτης σχέσης με τον πνευματικό κόσμο και τον παραδοσιακό πολιτισμό του Αιγαίου. Το στοιχείο που ξεχωρίζει αυτά τα δεκάδες μικρά και ταπεινά στην πλειονότητά τους μνημεία είναι ότι οι Ναξιώτες μάστοροι και αγιογράφοι δεν επηρεάστηκαν από την δυτική τέχνη εκείνης της εποχής, όπως συμβαίνει σε τόσα άλλα βυζαντινά μέρη που πέρασαν μακριά περίοδο Φραγκοκρατίας και Βενετοκρατίας.

Στη Νάξο είναι περισσότερες οι επιδράσεις από την Ανατολή, κυρίως την χριστιανική και σε κάποια διακοσμητικά την ισλαμική. Εξάλλου, από τη βυζαντινή Μικρασία συνέρρευσε στο νησί ένα πλήθος πρόσφυγες μετά το 1071, όταν άρχισε η εγκατάσταση των Σελτζούκων και των Τουρκομάνων στις ανατολικές επαρχίες της Αυτοκρατορίας. Έτσι εξηγούν ορισμένοι και την Παναγία την Ατταλειώτισσα, τον κοιμητηριακό ναό του χωριού Γαλήνη στον κάμπο των Εγκαρών. Η ίδια η εκκλησία (του 9ου-10ου αι.) ανήκει σε έναν σπάνιο αρχιτεκτονικό τύπο του σταυροειδούς εγγεγραμμένου με τρούλο, κι έχει πολλά αρχαϊκά στοιχεία. Αλλά η εικόνα της Παναγίας, «η φερμένη από τη θάλασσα» της Παμφυλίας, είναι αυτή που έδωσε εντέλει το όνομά στον ναό. Η μακρινή Αττάλεια αποτέλεσε και επώνυμο Ναξιωτών, όπως μαρτυρούν έγγραφα τουλάχιστον από το 1538 («Μαρκούλης Ατταλειώτης μάστορας στη Χώρα», «μαστρο-Νικόλας Ατταλειώτης» κλπ).

Μα από πού να αρχίσεις και πώς να προχωρήσεις; Περπατώντας στο νησί και διαβάζοντας την αρκετά περιορισμένη, διάσπαρτη κυρίως σε επιστημονικές δημοσιεύσεις και δυσεύρετη βιβλιογραφία, έχεις το σπάνιο προνόμιο να παρακολουθήσεις από κοντά τη ζωή μιας αγροτοκτηνοτροφικής κοινωνίας, με αυτάρκη οικονομία, που κράτησε στα σωθικά της τους πανάρχαιους κώδικες και με βάση αυτούς εκφράστηκε σε όλους τους τομείς του δημόσιου και ιδιωτικού βίου –σε πείσμα των μεγάλων πολιτικών αλλαγών που συνέβησαν στην διάρκεια των χιλιετιών. Οι χιλιάδες ζωηρόχρωμες και λαϊκότερες τοιχογραφίες, που ανιστορούν εκκλησίες, εκκλησάκια και ξωκλήσια, πολλά από τα οποία έχουν το μέγεθος μιας παλάμης, σε κάνουν να νιώθεις τα δάκρυα του βοσκού που ευχαριστεί τον άγιο Μόδεστο επειδή έσωσε το κοπάδι του από την καταγίδα, την ανάσα του χωρικού που ξενυχτάει δίπλα στο άρρωστο άλογό του, τον πόθο της νεαρής κοπέλας που χορεύει όλη νύχτα στο πανηγύρι με τα μάτια καρφωμένα στον όμορφο ξωμάχο, που δεν τολμάει να σηκώσει το βλέμμα πάνω της. Παρόλα αυτά, η ηθική απόσταση που μας χωρίζει από αυτούς τους μέχρι χθες αυτάρκεις μικρόκοσμους είναι αμέτρητη.

Στη Νάξο, όπου το τοπίο έχει σημαντικά αλλοιωθεί εξαιτίας της αποψίλωσης των δασών, πρέπει να πας με ανοιχτά τα μάτια της ψυχής και μεγάλη όρεξη για περπάτημα.

Ένα από τα γοητευτικότερα μνημεία του νησιού είναι η Μονή του Χριστού Φωτοδότη, αφιερωμένη στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος. Πάρα πολλά στοιχεία παραπέμπουν στην Κωνσταντινούπολη της εποχής των Κομνηνών (12ος αι.), όπως το λένε και οι σχετικοί θρύλοι και το επιβεβαίωσαν οι πρόσφατες αναστηλωτικές εργασίες. Όμως, μόνον αν δεις τη χωροθέτησή της σε έναν ακατοίκητο τόπο που συνομιλεί με τον ουρανό και το πέλαγος, μπορείς να νιώσεις τη βαθύτερη έννοια της Μεταμόρφωσης. Το πολύσυνθετο πυργόσχημο μνημείο, περιβάλλει έναν ναό θεμελιωμένο τον 8ο-9ο αιώνα (αν όχι τον 6ο), ο οποίος διατηρεί ψήγματα από τοιχογραφίες του 9ου αι., τέμπλο (με πέρδικες και ερωδιούς) και μαρμάρινα πολυτελή δάπεδα του 12ου αι., ξυλόγλυπτα του 14ου-18ου αιώνα. Γύρω υπάρχουν φούρνοι, μικρά κελιά κι άλλοι βοηθητικοί χώροι που χρησιμοποιήθηκαν σε όλη τη διάρκεια της τελευταίας χιλιετίας. Αυθόρμητα εκφράζει κανείς την επιθυμία: εδώ θέλω να μείνω για πάντα!

Στις σελίδες 2-3 αναδημοσιεύουμε το κατατοπιστικό τετρασέλιδο που εξέδωσε για τον Φωτοδότη ο ενοριακός ναός της Ζωοδόχου Πηγής Δανακού της Μητροπόλεως Παροναξίας για τους προσκυνητές και τους επισκέπτες

Γιά νά φθάσουμε στην Ίερά Μονή Φωτοδότου παίρνουμε τό δρόμο γιά τό χωριό Δανακός. Πρίν φθάσουμε στό χωριό, συναντάμε τό γραφικό έκκλησάκι τῆς ἁγίας Μαρίας. Ἀριστερά ἕνας χωμάτινος δρόμος γιά πεζούς καί αὐτοκίνητα, 1000 μέτρων, μάς ὀδηγεῖ στό Φωτοδότη.

Ἀπό τό 2010 τό Μοναστήρι παραμένει ἀνοιχτό, πρὸς ἐπίσκεψη τῶν προσκυνητῶν, ἀπό τόν Ἰούλιο μέχρι καί τόν Σεπτέμβριο ἐκτός Κυριακῆς, μέ τό ἀκόλουθο πρόγραμμα:

Ἰούλιος καί Σεπτέμβριος 11 π.μ. - 2 μ.μ.

Ἰούλιος καί Ἀύγουστος 11 π.μ. - 3 μ.μ.

*Ἡ Χάρις τοῦ Φωτοδότη Χριστοῦ
νά ἐκεπάζει ὅλο τόν κόσμο!*

ἹΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΠΑΡΟΝΑΞΙΑΣ
ἹΕΡΟΣ ΕΝΟΡΙΑΚΟΣ ΝΑΟΣ
ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ ΔΑΝΑΚΟΥ ΝΑΞΟΥ
ἹΕΡΑ ΜΟΝΗ ΦΩΤΟΔΟΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἱερά Μονή Φωτοδότου εἶναι ἓνα ἀπό τὰ ἀρχαιότερα Μοναστήρια τῆς Νάξου, χτισμένη ἐν μιᾷ περιόπῃ καί πανέμορφη περιοχή, κατάφυτη ἀπό αἰωνόβιες θελανιδιές, λίγο πῖο πάνω ἀπό τό χωριό Δανακός καί ἐν ὑψόμετρο 480 μέτρων ἀπό τή θάλασσα. Ἰνατολικά τῆς Μονῆς ἀπλώνεται ἡ θάλασσα τῆς Μουτεούνας, ἀπ' ὅπου μπορεῖ κανεῖς νά διακρίνει μέ εὐκολία τὰ νησάκια Μάκαρες καί Δονοῦσα.

Σ' αὐτή τή θάλασσα καί σύμφωνα μέ τή παράδοση, ἡ ὁποία περνάει μέσα ἀπό τίς γεινίεσ τῶν ἀνθρώπων, ἔπλεε πρῖν ἀπό πολλοῦσ αἰῶνες κάποια βασίλισσα, ἴσως ἡ Εἰρήνη ἡ Κομνηνή. Ἐπειδή, λοιπόν, εἶχε ξεπιάσει μεγάλη θαλασσοταραχή, ἡ βασίλισσα παρακαλοῦσε θερμά τόν Χριστό νά τούς ὠθεῖ καί ὑποσχέθηκε ὅτι ἐάν ἐσθωοῦν, ὅπου δεῖ τό πρῶτο φῶς, ἐκεῖ θά χτίσει ἓνα Μοναστήρι. Ἀφοῦ ἡ βασίλισσα ὠδήκε ἀπό τήν τρικυμία καί βγήκε ἐπὶ στεριά, ἀντίκρισε τό πρῶτο φῶς, ἀκριβῶς ἐκεῖ πού ἐπὶ συνέχεια ἔχτισε τό Μοναστήρι, τό ὁποῖο καί ἀφιέρωσε ἐπὶ Φωτοδότῃ Χριστό.

Ἡ Μονή τοῦ Φωτοδότῃ χτίστηκε τόν 6ο μ.Χ αἰῶνα. Τό καθολικό πού εἶναι ἀφιερωμένο ἐπὶν Μεταμόρφωση τοῦ Σωτῆρος, ἦταν ἀρχικά μιᾷ τρίκλιτη κιονοστοιχική βασιλική, ἐνῶ ἀργότερα μετατράπηκε ἐν ἰδιότυπο τρουλαῖο τετρακίονιο μέ νάρθηκα καί προστέθηκε πάνω ἐν αὐτόν ὄροφος μέ τράπεζα, ἀρχονταρῖκι, ἀποθήκες καί δώροφα κελιά τὰ ὁποῖα ἡμέρα εἶναι πλήρως ἀνασπλωμένα. Ὁ δεῦτερος ὄροφος, ἀρχικά, ἐπικοινωνοῦσε μέ τήν Ἐκκλησία ἐπὶ ἰσόγειο μέ ἐσωτερική ἐκάλα, ἐνῶ ἡμέρα ἔχουν προστεθεῖ ἐξωτερικά ἐκαλοπιάτια τὰ ὁποῖα εἶναι ἔργο τελευταίων ἐπεμβάσεων. Κατά τούς μέσουσ βυζαντινοῦσ χρόνουσ προστέθηκε ἐπὶ καθολικό καμαροσκεπές παρεκκλήσιο ἀφιερωμένο ἐπὶν Ἁγίῳ Νικόλαῳ. Σήμερα ἡ Μονή ἔχει τή μορφή πύργου ἐνισχυμένου ἀμφίπλευρα ἀπό βαριέσ ἀντηρίδεσ.

Κατά τή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν ἀναστήλωσης, οἱ ὁποῖεσ πραγματοποιήθηκαν μέ ἐνέργειεσ ὄλων τῶν φορέων, συλλόγων καί ἰδιωτῶν πού ἀγαποῦσαν τήν Ἱερά Μονή, ἀλλά καί ἀπό τήν Β' ἐφορεία βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων, βρέθηκαν τοιχογραφίεσ ἀνεκονικές τοῦ 9ου αἰῶνα καί μάλιστα τοῦ τέλουσ τῆς εἰκονομαχικῆσ περιόδου.

Τό τέμπλο ὄλο μαρμάρينو μεγάλο κάλλου, μέ θαυμάσια ἀνάγλυφα ἐκαλίεματα καί παραστάσεισ ζῶων. Ὅλο τό τέμπλο εἶχε χρώματα ἀπό κηρομαστίχη, ἀπό τίς ἐλάχιστεσ περιπτώσεισ ἐπὶν Ἑλλαδικό χωρο, τὰ ὁποῖα διασῶζονται ἐν μερικὰ σημεῖα μέχρι ἡμέρα. Χαρακτηριστικό τοῦ τέμπλου ἦταν καί οἱ δύο μεγάλεσ εἰκόνεσ τοῦ Φωτοδότῃ Χριστοῦ καί τῆσ Παναγίασ μαρ, καθῶσ καί μιᾷ μικρότερῃ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, οἱ ὁποῖεσ φυλάσσονται προστατευμένεσ, ἐπὶν ἱερό ναό τῆσ Ζωοδόχου Πηγῆσ ἐπὶν Δανακό. Ἐπίσει τὰ μάρμαρα τοῦ δαπέδου εἶναι τοῦ 12ου αἰῶνου.

Ἀπό τόν 12ο αἰ. ὅπωσ μαρτυροῦν οἱ πηγέσ ὑπῆρχε παρούσια μοναχῶν ἐπὶ Μοναστήρι μέ πολλέσ δραστηριότητεσ. αὐτό τό ἀπο-

δεικνοῦν τὰ κτιριακά ἀπομεινάρια τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν ἐντόσ τῆσ αὐλῆσ τῆσ μονῆσ, ὅπωσ τό παλαιό ἐλαιοτριβεῖο καί τό πατητήρι. Ἐπίσει ἐπὶ πῖσω μέρος τῆσ μονῆσ βρέθηκε ὅτι ὑπῆρχε φοῦρνοσ ἐπὶν ὁποῖο οἱ πατέρεσ ἔφηναν κεραμικά ἐκεῖν. Μέσα ἐπὶν ἐκκλησία ἐπὶ ἀριστερό μέρος, ὑπάρχει ἓνα μικρό δωμάτιο γιά τό ὁποῖο μάσ λέει ἡ παράδοση ὅτι ἦταν τό μπάνιο τῆσ βασίλισσασ. Ὅμωσ ἐπὶν πορεία ἀποδείχτηκε ὅτι ἐσωτερικά ὑπῆρχε καί ἄλλο δωμάτιο, τό ὁποῖο λειτουργοῦσε ὡσ δεξαμενὴ νεροῦ γιά τούσ μοναχοῦσ. Ὑπῆρχαν πατέρεσ ἐπὶν Ἱερά μονή μέχρι τό 1903. Ἐξω καί δεξιὰ ἀπό τήν ἐκκλησία βρέθηκαν τρεῖσ τάφοι μέ λείψανα μοναχῶν, τὰ ὁποῖα μεταφέρθηκαν ἐπὶ κοιμητήριο τοῦ Δανακοῦ.

Ὅλη ἡ περιοχή ἀκτινοβολεῖ ἀπό τό Φῶσ καί τήν ἡρεμία τοῦ Φωτοδότῃ Χριστοῦ. Μέσα στοῦσ αἰῶνεσ δέν ἔπαψε νά ὑπάρχει

μεγάλη εὐλάβεια ἀπό τούσ ἀνθρώπουσ ἐπὶ Χάρη Του, ἀκόμα καί ἂν δέν εἶναι Ὀρθόδοξοι Χριστιανοί, ἀφοῦ ἔρχονται καί ξαναέρχονται, μένοντασ ἄφωνοι μπροστά ἐπὶ θεόσ τό ὁποῖο προκαλεῖ ἡ Ἱερά Μονή τοῦ Φωτοδότῃ Χριστοῦ.

Ἡ Πανήγυρη τῆσ Μονῆσ ἀρχίζει ἐπὶ 5 ἀγούστου μέ τόν Μεγάλο ἐπερινό καί ὀλοκληρῶνεται ἐπὶ 6 ἀγούστου, τῆσ Μεταμορφώσεωσ τοῦ Σωτῆρος, μέ Πανηγυρική θεία Λειτουργία χοροστατοῦντοσ, ὅποτε δύναται, τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου μαρ κ.κ. Καλλινίκου, ὁ ὁποῖοσ ἀπό τήν ἡμέρα τῆσ ἐνθρόνισέσ του ἔχει δεῖξει γιά τή Ἱερά Μονή ἰδιαίτερῃ εὐαιθεσία, ἀγάπη καί γνήσιο ἐνδιαφέρον.

Ἡ ἱστορία τοῦ Φωτοδότῃ, τό μνημειακό του κάλλοσ, ἐν συνδυασμό πάντα μέ τήν καταπράσειν περιοχή καί τήν θέα ἐπὶ γαλάζιο, ἀποτελεῖ ἀδιαμφισβήτητα γιά τόν προσκυνητή, μιᾷ μοναδική ἐμπειρία, πού δέν θά λησμονῆσει ποτέ. Ὁ τόποσ ἐν μεταφέρει ἐπὶν εὐαγγελική διήγησι τῆσ Μεταμορφώσεωσ, ἀφοῦ τό ὄροσ πού εἶναι χτισμένο τό Μοναστήρι, θυμίζει τό ὄροσ θαβῶρ. Ἐκεῖ πού ὁ Κύριόσ μαρ ἐνώπιον τῶν μαθητῶν του ἔλαμψε ὡσ ὁ ἥλιοσ καί τὰ ἱμάτιά του ἀστραφαν ὡσ τό φῶσ. Εἶναι εἰγούρο πῶσ ὁποῖοσ ἐπισκεφτεῖ τό Μοναστήρι τοῦ Μέγα Φωτοδότῃ Χριστοῦ, ὅπωσ αὐτό ἀναφέρεται ἐπὶ πηγέσ, θά ψελλίσει τὰ λόγια τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, ὅταν ἐκείνοι τόν εἶδαν μεταμορφούμενο: «Κύριε, καλόν ἐστίν ἡμασ ὡδε εἶναι...»

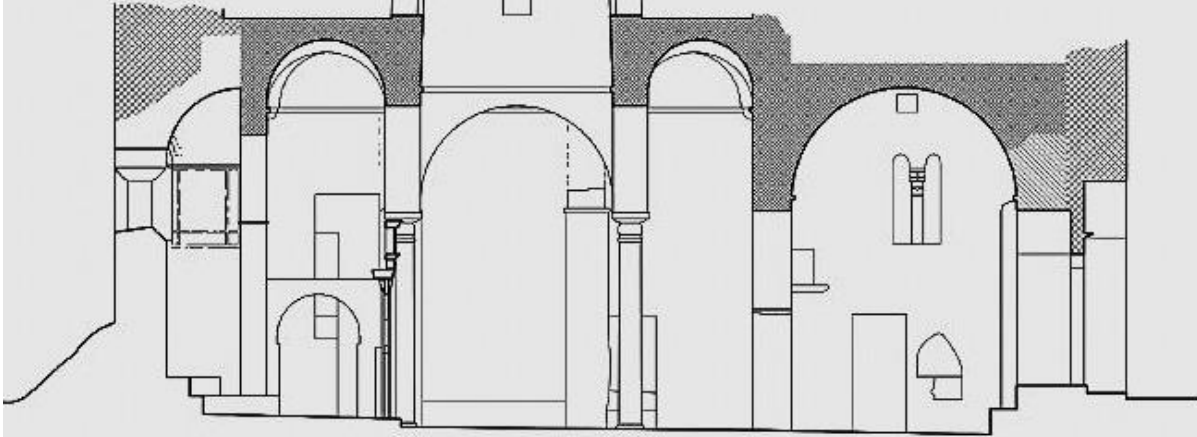
Βιβλιογραφία: Klimis Aslanidis, "Constantinopolitan Features in the Middle Byzantine Architecture of Naxos" στο *Byzantine Architecture of Byzantium and Kievan Rus from the 9th to the 12th Centuries; Materials of the International Seminar November 17-21, 2009. Transactions of the State Hermitage Museum LIII* (The State Hermitage Publishers, St. Petersburg 2010) σσ. 21-34. Για τόν Φωτοδότῃ σσ. 28-32 καί εἰκόνεσ 7-9, ἀπό ὅπου αντιγράψαμε καί τα σχέδια. Καί: Χαρ. Πέννας, Κλήμησ Ασλανίδησ, «Ἡ Μονή τοῦ Φωτοδότῃ στη Νάξο. Νέα στοιχεῖα» στο *28ο Συμπόσιο βυζαντινῆσ καί μεταβυζαντινῆσ ἀρχαιολογίασ καί τέχνησ*, Πρόγραμμα καί περιλήψεισ εισηγήσειων καί ανακοινώσειων (Αθήνα 2008) σσ. 77-78. Δεῖτε συνοδευτικό pdf 25α >>>>

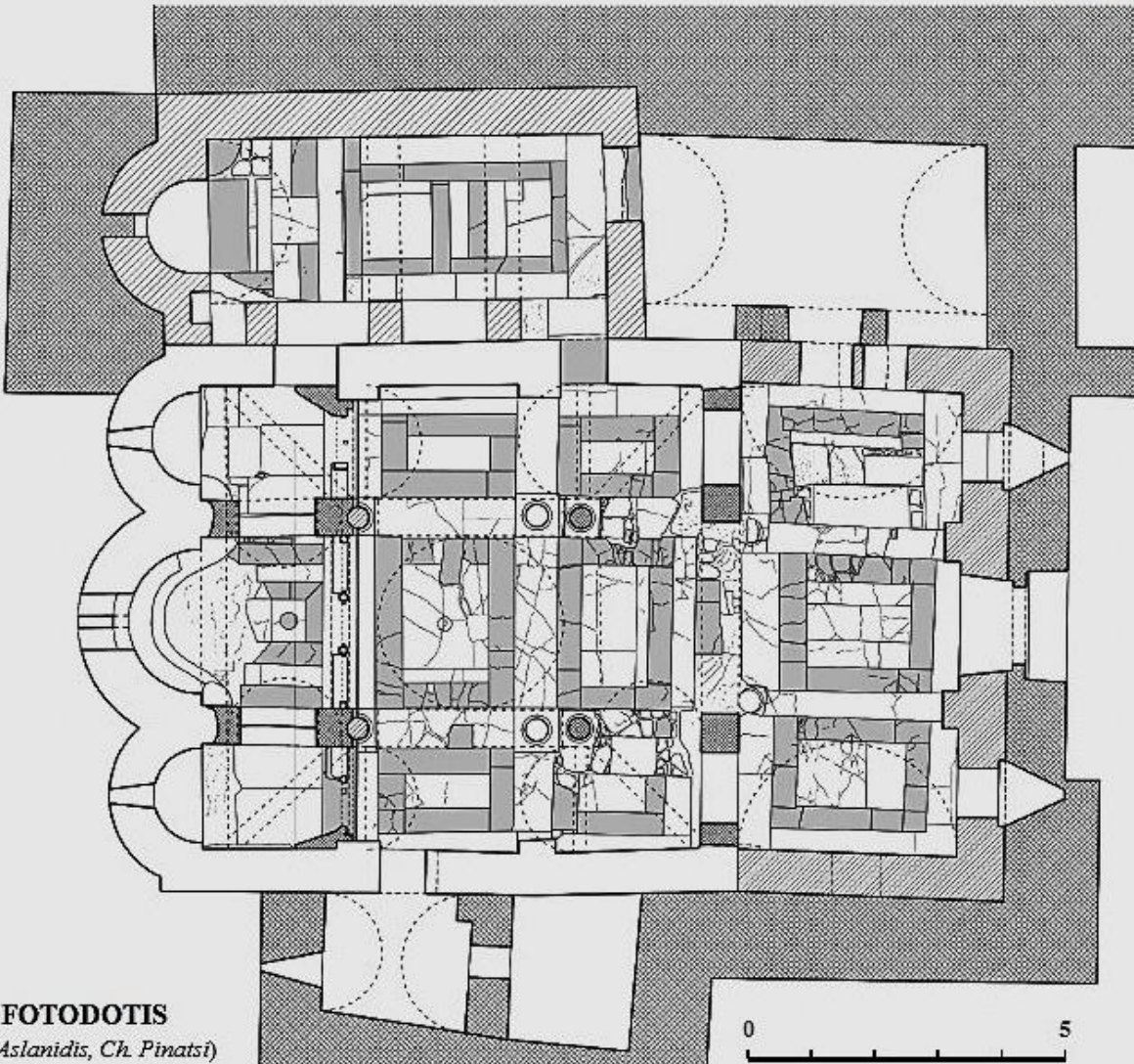
Το Καστρομονάστηρο σε υψόμετρο 480 μέτρων.
Ο πύργος του 13ου-15ου αι. περιβάλλει και προστατεύει το καθολικό της Μονής, το οποίο είναι αθέατο.
[MK 2018, apaa.gr]

Το καθολικό της Μονής του Χριστού
Φωτοδότη: τομή και κάτοψη

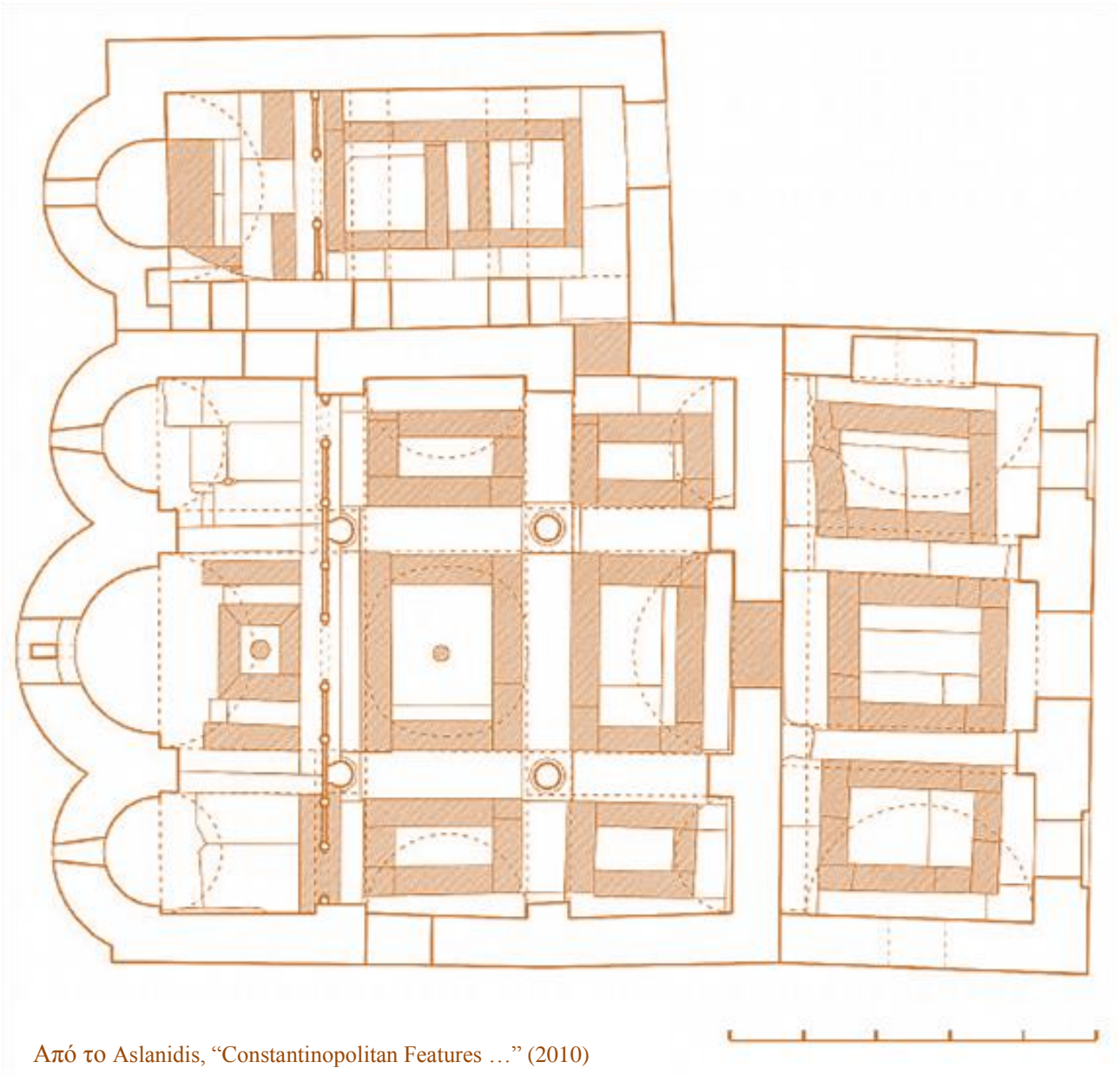
□ I (8th-9th c) ▨ IIa (?) ▩ IIb (12th c. ?) ▧ IIIa (?) ▦ III (18th c.)

FOTODOTIS

K. Aslanidis, Ch. Pinatsi

Από το Aslanidis, "Constantinopolitan Features ..." (2010)

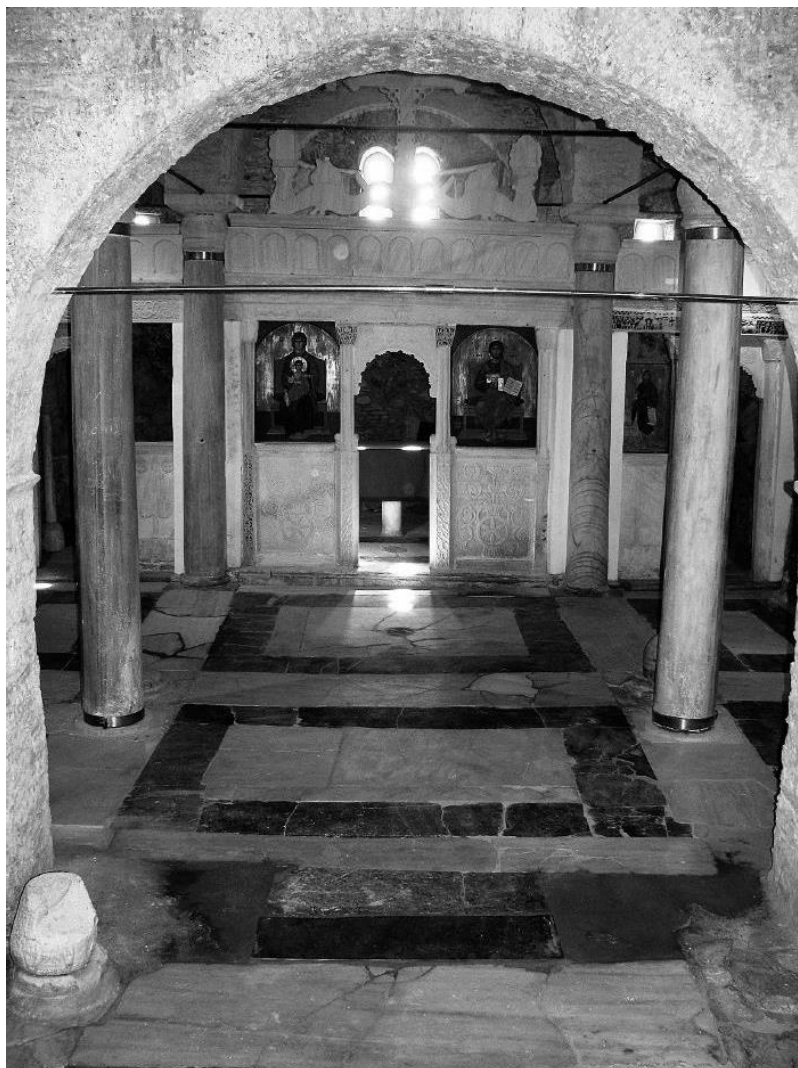

Η μεσοβυζαντινή φάση του καθολικού (8ος-9ος και 12ος αιώνας): κάτοψη

Ανάγλυφα στο εικονοστάσι εμπλουτισμένα με έγχρωμη κηρομαστίχη [MK 2018, aram.gr]

Το κεντρικό κλίτος με το μεσοβυζαντινό δάπεδο.
[Από το Aslanidis, "Constantinopolitan Features ..." (2010) εικ. 9]

Τμήμα του δαπέδου του 12ου αιώνα. [ΜΚ 2018, arpan.gr]

[MK 2018, apan.gr]

ΦΩΤΟΔΟΤΗΣ Νάξος

Βυζαντινές εκκλησίες. 1. Πρωτόθρονη. **2.** "Άγιος Γεώργιος Διασορίτης. **3.** Παναγία Δαμ(ν)ιώτισσα. **4.** Παναγία Ραχιδιώτισσα. **5.** Παναγία Δροσιανή. **6.** "Άγιος Ίωάννης Θεολόγος. **7.** "Άγιος Στέφανος. **8.** "Άγιος Ίωάννης. **9.** "Άγιος Κωνσταντίνος. **10.** "Άγιος Ἀρτέμιος **11.** Παναγία Καλορείτσα. **12.** "Άγιος Νικόλαος. **13.** Παναγία ή Ἄρκουλου. **14.** "Άγιος Ίωάννης. **15.** "Άγιος Γεώργιος. **16.** Παναγία. **17.** Παναγία. **18.** "Άγιος Στέφανος. **19.** Παναγία. **20.** "Άγιος Γεώργιος. **21.** "Αι Στάθης. **22.** Παναγία Ἀργιώτισσα (Ἀρλιώτισσα). **23.** "Άγιος Ίωάννης Θεολόγος. **24.** "Άγιος Πολύκαρπος. **25.** "Άγιος Γεώργιος. **26.** "Άγιος Γεώργιος. **27.** Παναγία. **28.** Προφήτης Ἡλίας. **29.** "Άγιος Ίωάννης Θεολόγος. **30.** "Άγιος Παχώμιος- **31.** "Άγιος Γεώργιος. **32.** "Άγιος Παντελεήμονας. **33.** "Άγιος Ίωάννης Θεολόγος. **34.** Ἁγία Κυριακή. **35.** Παναγία ή Φασουλού ("Άγιοι Μηνᾶς, Βικέντιος καί Βίκτωρ). **36.** "Άγιος Γεώργιος. **37.** "Άγιος Δημήτριος. **38.** "Άγιος Μάμας. **39.** "Άγιος Σῶζων. **40.** "Άγιος Γεώργιος. **41.** Παναγία Μοναστηριώτισσα. ■ Πύργοι — Πύργοι Μοναστήρια.

Χάρτης από το βιβλίο: Μανόλης Χατζηδάκις (γεν. εποπτεία), *Βυζαντινή τέχνη στην Ελλάδα. Νάξος, ψηφιδωτά, τοιχογραφίες* (εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα 1989) σ. 17. Το βιβλίο (εξαντλημένο από καιρό) κυκλοφόρησε μερικά χρόνια πριν από την πρόσφατη περίοδο των αναστηλώσεων στη Νάξο, για αυτό ο πολύ καλός χάρτης αναφέρει τον Φωτοδότη μόνο ως Πύργο.